

การจัดการทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาย่านเมืองเก่า
สร้างสรรค์สวรค์โลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย
Cultural and Historical Capitals Management to Promote Development
of Creative Oldtown Sawankhalok City, Sawankhalok District,
Sukhothai Province

ฉันทวี ศรีธาวีรัตน์¹, ธัญญณ์ภัทร์ เจริญพานิช^{2*}, สุดารัตน์ รัตนพงษ์³, ประรณนา ศิริสานต์⁴,
ชลธิชา อยู่พ่วง⁵, ธัญวรัตน์ คงนุ่น⁶, อรรถพล รอดแก้ว⁷ และขวัญชนก นัยจริญ⁸
Thunwadee Srithawirat¹, Thannapat Jarernpait^{2*}, Sudarat Rattanapong³,
Prattana Sirisan⁴, Chonticha Yuphuang⁵, Tunwarat Khongnun⁶,
Atthaphol Rodkaew⁷ and Khwanchanok Naijarun⁸

(Received: Feb. 16, 2024; Revised: May 21, 2024; Accepted: May 24, 2024)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อยกระดับทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์
ของเมืองสวรรคโลก อันจะนำไปสู่การส่งเสริมและอนุรักษ์พื้นที่พหุจิตสำนึกทั้งท้องถิ่น ประวัติศาสตร์และ
ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนบนฐานทุน และเพื่อส่งเสริมการพัฒนาย่านเมืองเก่าสร้างสรรค์ของเมือง
สวรรคโลกผ่านการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของตนเอง ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
ได้แก่ กลุ่มเครือข่ายศิลปิน กวี ช่างฝีมือและผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่อยู่ภายในพื้นที่อำเภอ
สวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย จำนวน 20 คน เป็นตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่และ
หน่วยงานสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แผนที่ทุน
ทางวัฒนธรรมและแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผลการศึกษาได้นำมาสู่การยกระดับทุน

^{1,7} คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, พิษณุโลก 65000

Faculty of Science and Technology, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok 65000 Thailand

^{2,3,6} คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, พิษณุโลก 65000

Faculty of Social Sciences and Local Development, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok 65000 Thailand

* Corresponding author e-mail: Thannapat.j@psru.ac.th

⁴ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, พิษณุโลก 65000

Faculty of Industrial Technology, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok 65000 Thailand

⁵ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, พิษณุโลก 65000

Faculty of Management Science, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok 65000 Thailand

⁸ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, พิษณุโลก 65000

Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok 65000 Thailand

ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองสวรรคโลกเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนบนฐานทุนและการส่งเสริมการพัฒนาเมืองเก่าสร้างสรรค์ของเมืองสวรรคโลกผ่านการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

คำสำคัญ: ทุนวัฒนธรรม ทุนทางประวัติศาสตร์ การพัฒนาย่านเมืองเก่า เมืองเก่าสร้างสรรค์
จิตสำนึกรักท้องถิ่น

ABSTRACT

This research aims to enhance the cultural and historical heritage of Sawankhalok city to support its promotion and conservation efforts. It explores the historical and cultural richness of the community, grounded in its unique cultural heritage. The primary objective is to foster the development of the creative old town area of Sawankhalok through the effective management of its cultural and historical assets. The study's participants include a diverse group of 20 individuals representing artists, poets, craftsmen, and cultural entrepreneurs within the Sawankhalok district of Sukhothai province. Additionally, 10 representatives from local government organizations and tourism support units were involved. Research methodologies utilized include cultural mapping and semi-structured interviews. The findings significantly contribute to the enhancement of Sawankhalok's cultural and historical capital by promoting and preserving local identity, community history, and cultural heritage. Moreover, the results support the development of Sawankhalok's creative old town through the strategic management of its cultural and historical resources.

Keywords: Cultural capital, Historical capital, Oldtown development,
Creative oldtown, Local consciousness

บทนำ

เมืองสวรรคโลกเดิม คือ “เมืองเชลียง” (ชะเลียง) หรือ “เมืองศรีสัชนาลัย” (ศรีสัชนาลัย) (ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย) เมื่อครั้งมีการสถาปนากรุงสุโขทัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัยได้ตั้งเมืองเชลียงหรือเมืองศรีสัชนาลัยเป็นเมืองลูกหลวงและเป็นเมืองสำคัญคู่กับเมืองสุโขทัย ก่อนที่จะมีการย้ายศูนย์กลางอำนาจของเมืองศรีสัชนาลัยไปยังบริเวณที่ราบติดเชิงเขาทางด้านเหนือซึ่งเชื่อกันว่าเกิดขึ้นในช่วงสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

(พ.ศ. 1822-1841) จากนั้นเมืองศรีสัชนาลัยได้พัฒนาเติบโตเรื่อยมา จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 20 อาณาจักรสุโขทัยได้ตกอยู่ท่ามกลางการแผ่ขยายอำนาจระหว่างอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา และอาณาจักรล้านนา ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้เอง กรุงศรีอยุธยาได้เรียกขานนามเมืองศรีสัชนาลัยว่า “เมืองสวรรค์โลก” โดยพบหลักฐานปรากฏชื่อเมืองสวรรค์โลกที่เก่าที่สุดในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. 2091-2111) ในขณะเดียวกัน อาณาจักรล้านนาก็ได้เรียกขานชื่อเมืองนี้ว่า “เมืองเชียงขึ้น” (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุวรรณนายก สุโขทัย, 2564)

ตามพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ตอนสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระองค์ทรงแต่งตั้งนักพระสุทัน พระราชบุตรเจ้ากรุงกัมพูชา พระราชบุตรบุญธรรม ไปปกครองเมืองสวรรค์โลก นอกจากนี้ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์อื่นยังเชื่อว่าอันที่จริงแล้วน่าจะมีการเรียกชื่อเมืองศรีสัชนาลัยว่า “เมืองสวรรค์โลก” มาตั้งแต่ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991-2031) แล้ว เนื่องจากในช่วงเวลานั้น สุโขทัยได้ถูกรวมเข้ามาอยู่ในอาณาจักรอยุธยาและพระยาเชลียงเอาใจออกห่างไปเข้ากับมหาราชอาณาจักรเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2004 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงได้ทรงตีเอาเมืองคืนมาได้ และทรงตั้งเมืองพิษณุโลกให้เป็นราชธานีข้างฝ่ายเหนือและทรงมาประทับอยู่เมืองพิษณุโลก โดยพระองค์เองเป็นประจําเพื่อระงับการศึก และในคราวนี้เอง พระเจ้าติโลกราช เจ้าเมืองเชียงใหม่ได้เปลี่ยนชื่อเมืองเชลียงหรือเมืองศรีสัชนาลัยว่า “เมืองสวรรค์โลก” เพื่อให้เข้าคู่กับเมืองพิษณุโลก เพราะในขณะนั้น คำว่า “โลก” เป็นที่นิยมมาก เช่น บรมไตรโลกนาถ ติโลกนาถ พิษณุโลก และสวรรค์โลก โดยแปลเอาความว่า “บรมไตรนาถ” นั้น คือ พระองค์ทรงเป็นที่พึ่งของโลกทั้งสาม รวมทั้งโลกแห่งสวรรค์ หรือ “สวรรค์โลก” ด้วย และครั้งเมืองอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาได้ยึดหัวเมืองเหนือได้ทั้งหมด สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ตั้งเมืองพิษณุโลกเป็นเมืองราชธานีฝ่ายเหนือ เมืองสวรรค์โลกก็ยังคงเป็นเมืองสำคัญอยู่ เพราะเป็นแดนปากทางไปเชียงใหม่และได้รับการตั้งเป็นหัวเมืองชั้นโท มีเจ้าเมืองดำรงตำแหน่งพระยาสวรรค์โลกถือศักดินา 10,000 ไร่ เช่นเดียวกับเมืองสุโขทัย อย่างไรก็ตาม เมืองสวรรค์โลกมีเหตุของการกลายเป็นเมืองร้างหลายครั้งจากภาวะสงคราม (ธันวดี ศรีธาวีรัตน์ และคณะ, 2566)

จนกระทั่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ทรงรบได้ชัยชนะแก่พม่าแล้ว ทรงเห็นว่าสวรรค์โลกมีผู้คนน้อยจะรักษาไว้อยาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้อพยพชาวเมืองมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านท่าชัยระยะหนึ่ง แล้วจึงย้ายมายังบ้านวังไม้ขอน เมื่อประมาณ พ.ศ. 2329 เนื่องจากมีไร่นามากและมีชุมชนหนาแน่นอยู่แล้ว ซึ่งถือเป็นการตั้งบ้านตั้งเมืองอย่างถาวรและเรียกขานนามเมือง “สวรรค์โลก” หรือ “สวรรค์โลกใหม่” ตามถิ่นฐานเดิมที่อพยพโยกย้ายมา จนในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ปลัดเมืองสวรรค์โลกชื่อ “นาค” ได้นำางช้างเนียมไปถวายมีความดีความชอบ รัชกาลที่ 3 จึงแต่งตั้งให้ นายนาคเป็น “พระยาสวรรค์โลก” มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวิจิตรภักดี (ต้นตระกูลวิจิตรนาค) พระยาวิจิตรภักดี

ได้ใช้บ้านพักหรือที่เรียกว่า “จวน” ที่ตั้งอยู่บ้านวังไม้ขอน ตั้งแต่ พ.ศ.2378-2445 เพื่อเป็นที่ทำการเมืองสวรรคโลก

ดังนั้น เมืองสวรรคโลกจึงได้ย้ายมาจากบ้านท่าชัย อำเภอศรีสัชนาลัย มาอยู่ที่บ้านวังไม้ขอน หรือ อำเภอสวรรคโลกในปัจจุบัน นับตั้งแต่ พ.ศ. 2329 ก่อนเมืองสวรรคโลกจะเปลี่ยนมาเป็นจังหวัดสวรรคโลก เมื่อปี พ.ศ. 2459 มีอำเภออยู่ในความปกครอง 2 อำเภอ คือ อำเภอสวรรคโลกกับอำเภอศรีสัชนาลัย และต่อมาเมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ.2474 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศยุบจังหวัดสุโขทัย ให้มาอยู่ในความปกครองของจังหวัดสวรรคโลก อำเภอวังไม้ขอนจึงได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นอำเภอเมืองสวรรคโลกเมื่อ พ.ศ.2476 จนกระทั่งเดือนเมษายน พ.ศ.2482 กระทรวงมหาดไทยได้สั่งยุบจังหวัดสวรรคโลกให้ไปตั้งจังหวัดที่อำเภอเมืองสุโขทัย อำเภอเมืองสวรรคโลกจึงเปลี่ยนชื่อมาเป็นอำเภอสวรรคโลก เมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ.2482 ภายหลังจากจังหวัดสวรรคโลกถูกยุบให้ไปอยู่ในการปกครองของจังหวัดสุโขทัย (เทศบาลเมืองสวรรคโลก, 2558)

แม้ว่าจังหวัดสวรรคโลกจะถูกยุบ แต่เมืองสวรรคโลกก็ยังคงมีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์และการเป็นเมืองราชการที่สำคัญ กล่าวคือ เป็นที่ตั้งของศาลจังหวัดสวรรคโลกและสำนักงานอัยการจังหวัดสวรรคโลก และยังเป็นศูนย์กลางของเศรษฐกิจทางการค้าและการคมนาคมที่สำคัญของสุโขทัย (สัญญา พานิชยเวช และคณะ, 2560)

จากบริบทข้างต้น เมืองสวรรคโลกจึงมีทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่สำคัญเป็นจำนวนมากในพื้นที่ หากแต่ปัญหาหลักสำคัญ คือ การขาดการศึกษารวบรวมและพัฒนาข้อมูลเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟู สร้างคุณค่า ส่งเสริมจิตสำนึกรักท้องถิ่นของคนในชุมชน ตลอดจนการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจบนฐานทุนวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของตนเองนั้นยังไม่ครอบคลุมและมีความสมบูรณ์ที่เพียงพอ อีกทั้งทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของพื้นที่นั้นนับวันจะยิ่งเลือนหายไปตามกาลเวลาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเคลื่อนย้ายของประชากรรุ่นใหม่ออกไปเรียนหนังสือและหางานทำยังจังหวัดอื่นๆ อาทิ จังหวัดพิษณุโลก กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

จากข้างต้นจึงนำมาสู่การวิเคราะห์ปัญหาของพื้นที่บนฐานของความต้องการของชุมชนบริบทเชิงพื้นที่ ศักยภาพและทุนของชุมชน โอกาสและแนวทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของการวิจัยว่า “จะหาอย่างไรที่จะสามารถฟื้นฟูทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมืองสวรรคโลกขึ้นมาได้ ควบคู่กับการสร้างความภาคภูมิใจและสำนึกรักท้องถิ่นในความเป็นตัวตนของความเป็นสวรรคโลกและคนสวรรคโลก และสามารถส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สร้างอาชีพ/รายได้ที่เพิ่มขึ้นบนฐานทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นเอง”

วัตถุประสงค์

1. เพื่อยกระดับทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมืองสวรรคโลกเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์พื้นที่พหุจิตสำนึกท้องถิ่น ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนบนฐานทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์
2. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาย่านเมืองเก่าสร้างสรรค์ของเมืองสวรรคโลกผ่านการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบการวิจัยใช้แนวคิดบนฐานทุนทางประวัติศาสตร์ (Historical based) โดยการรื้อฟื้นทุนทางประวัติศาสตร์ของเมืองสวรรคโลกนับตั้งแต่บริบทในช่วงการเป็นเมืองสวรรคโลกเก่าจนถึงสวรรคโลกใหม่ โดยเน้นให้ความสำคัญกับช่วงที่เมืองสวรรคโลกเป็นจังหวัดสวรรคโลก เพื่อค้นหาทุนทางวัฒนธรรมผ่านเครื่องมือแผนที่ทุนทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหา (Pain Point) คือ การค้นหาตัวตนและพลิกฟื้นทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมืองสวรรคโลกที่สูญหายและเป้าหมายกับผลผลิตสำคัญ ได้แก่ การรื้อฟื้น ปลุกจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น การส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของตนเอง ผ่านการพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรมและพื้นที่สร้างสรรค์ย่านเมืองสวรรคโลก การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการทางวัฒนธรรม ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมและผู้สืบทอดวัฒนธรรมของพื้นที่ กรอบแนวคิดในการวิจัยสรุปได้ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory-action research) ร่วมกับกลุ่มเครือข่ายศิลปิน กวี ช่างฝีมือ ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในพื้นที่และหน่วยงานสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ เช่น พัฒนาชุมชน วัฒนธรรมจังหวัด หอการค้าไทย ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด อพท.4 และ ททท. จังหวัดสุโขทัย ในการค้นหาและจัดทำแผนที่ทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เมืองสวรรคโลก การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมสู่การสร้างรายได้และการยกระดับศักยภาพขีดความสามารถของกลุ่มศิลปิน กวี ช่างฝีมือท้องถิ่น และผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม และการสร้างผู้สืบทอดทางวัฒนธรรม รวมทั้งการส่งเสริมการพัฒนา ย่านเมืองเก่าสร้างสรรค์ เมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย โดยมีรายละเอียด โดยมี กระบวนการหลักสำคัญ ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม จำนวน 30 คน ได้แก่ กลุ่มเครือข่ายศิลปิน กวี ช่างฝีมือและผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่อยู่ภายในพื้นที่อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย จำนวน 20 คน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่และหน่วยงานสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ เช่น ตัวแทนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย หอการค้าไทย จังหวัดสุโขทัย ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด อพท.4 และ ททท. จังหวัดสุโขทัย จำนวน 10 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แผนที่ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural map) และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) โดยมีขั้นตอนการสร้างและหาประสิทธิภาพเครื่องมือ ดังนี้

2.1 การศึกษารวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี การสังเกต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นกรอบในการสร้างแนวคำถามที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการรวบรวมข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ในพื้นที่เมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ซึ่งจะทำให้สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

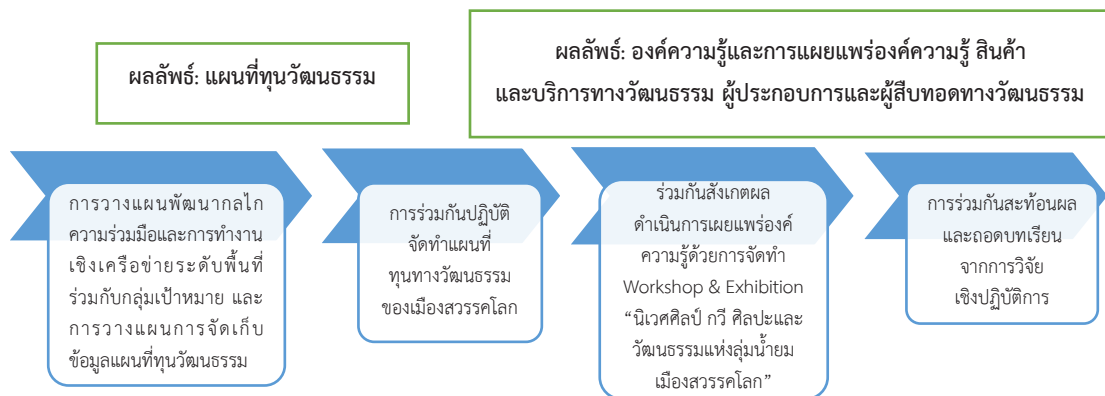
2.2 กำหนดหัวข้อคำถามการสนทนากลุ่ม (Focus group) สร้างคำถามที่เกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ในพื้นที่เมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย และความต้องการพัฒนาศักยภาพและยกระดับขีดความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย

2.3 ตรวจสอบเนื้อหาของคำถามให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย

2.4 นำแบบสัมภาษณ์ไปทดสอบหาประสิทธิภาพของเครื่องมือ ด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า 3 ด้าน ได้แก่ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูล (Investigator triangulation) และการตรวจสอบสามเส้าโดยการทบทวนข้อมูล (Review triangulation)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ผ่านกระบวนการการสร้างการมีส่วนร่วมของการวิจัย โดยมุ่งเน้นให้นักวิจัยเกิดการปฏิบัติร่วมกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่เพื่อได้มาซึ่งข้อมูลและคำตอบที่เป็นจริง ครอบคลุมประเด็นอย่างสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งศึกษาผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคหลายๆ อย่าง เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงในชุมชนที่ศึกษา รวมทั้งเป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมาย มีความสัมพันธ์ที่ดีเสมือนผู้วิจัยเป็นคนในชุมชน โดยมีรายละเอียด และกระบวนการหลักสำคัญในการพัฒนาเมืองเก่าสวรรคโลกอย่างมีส่วนร่วมควบคู่กับการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำแผนที่ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural map) ของเมืองเก่าสวรรคโลก ดังภาพที่ 2



ภาพที่ 2 กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่เป้าหมาย

ขั้นที่ 1 ร่วมกันวางแผน (Planning) คือ การวางแผนการปฏิบัติการวิจัย ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group) ผ่านการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามกับจังหวัดสุโขทัย พัฒนาชุมชนจังหวัดสุโขทัย วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย พาณิชยจังหวัดสุโขทัย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัย หอการค้าไทยจังหวัดสุโขทัย ททท.จังหวัดสุโขทัย อพท.4 และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลเมืองสวรรคโลก และองค์การบริหารส่วนตำบลวังไม้ขอน กลุ่มเครือข่ายศิลปิน กวี ช่างฝีมือและผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองสวรรคโลก เพื่อพัฒนาโลกความร่วมมือและการทำงานเชิงเครือข่ายระดับพื้นที่

ขั้นที่ 2 ร่วมกันปฏิบัติ (Acting) ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายร่วมดำเนินการเก็บรายละเอียดการบ่งชี้ สำรวจรวบรวม วิเคราะห์และสังเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ในพื้นที่เพื่อจัดทำแผนที่ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural map) และข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ร่วมกับภาคีเครือข่าย ได้แก่ เทศบาลเมืองสวรรคโลก อพท.4 ททท.จังหวัดสุโขทัย วัฒนธรรม

จังหวัดสุโขทัย พาณิชนัยจังหวัดสุโขทัย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัย วัดสวรรคาราม วรวิหาร วัดสว่างอารมณ์มหารวิหาร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสวรรครนายก วัดจันทโรภาส วิทยาลัยชุมชนจังหวัดสุโขทัย โรงเรียนในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองสวรรคโลก ศาลเจ้าแม่ทับทิม ศาลเจ้าพ่อปึงเผ่าก่ง หอการค้าไทยจังหวัดสุโขทัย คณะสิงโต-มังกร ศิษย์หลวงพ่อพระพุทธร่องฤทธิ์ คณะลีเกสวรรคโลก และปราชญ์ชุมชนในพื้นที่

ขั้นที่ 3 ร่วมกันสังเกตผล (Observing) ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ ได้แก่ วัฒนธรรม จังหวัดสุโขทัย เทศบาลเมืองสวรรคโลก อพท.4 ทพท.จังหวัดสุโขทัย สถานีรถไฟสวรรคโลก ผู้ประกอบการร้านค้าและร้านอาหารเชิงวัฒนธรรมที่ร่วมกันทำงานกับนักวิจัย ได้แก่ ร้านน้ำมะนาวดอง เจ้ม่วย ร้านลีเล่งฮ่อ ร้านอ้อยบรันตี ร้ายข้าวต้มซ่งเจียลั่ว กลุ่มศิลปินโรงนาบ้านไร่ ศาลเจ้าปึงเผ่าก่ง ศิลปินแห่งชาติ ครูประทีป สุขโสภา คณะสิงโต-มังกร ศิษย์หลวงพ่อพระพุทธร่องฤทธิ์ คณะลีเกสวรรคโลก ร่วมกันดำเนินการเผยแพร่องค์ความรู้ ด้วยการจัดทำ Workshop & Exhibition “นิเวศศิลป์ กวี ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำยม เมืองสวรรคโลก” ณ บริเวณย่านเมืองเก่าสวรรคโลก อำเภอ สวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ด้วยวิธีการจัดกิจกรรมส่งเสริมทางการตลาดและนิทรรศการต่างๆ ของเมืองสวรรคโลก

ขั้นที่ 4 ร่วมกันสะท้อนผล (Reflecting) ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายร่วมกันประเมินผล ตามการเผยแพร่ความรู้และการผลักดัน ด้วยการจัดทำสื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ในรูปแบบดิจิทัล เช่น วิดีโอคลิปออนไลน์ Metaverse ไปสเตอร์และหนังสือเผยแพร่แผนที่ทุนทางวัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม เป็นต้น และการประชุมถอดบทเรียนจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ ชุมชนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายเครือข่ายและสถาบันการศึกษา

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบเชิงอุปนัย (Inductive analysis) อันหมายถึง การที่องค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ต่างๆ ได้มาโดยอาศัยประสบการณ์ สังเกตอันมากมายแล้วนำข้อมูลที่เกิดจากการสังเกตเหล่านั้นมาประมวลเป็นแนวคิด เป็นคำอธิบายเป็น “ข้อสรุปทั่วไป” (Generalization) และการจัดการองค์ความรู้ (Knowledge management) ดังปรากฏ ในผลการศึกษา

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษา การยกระดับทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมืองสวรรคโลก เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ฟื้นฟูจิตสำนึกรักท้องถิ่น ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของชุมชน บนฐานทุน

การยกระดับทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมืองสวรรคโลก เพื่อส่งเสริม และอนุรักษ์ฟื้นฟูจิตสำนึกรักท้องถิ่น ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนบนฐานทุน

ของตนเองนั้นได้มีการดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายและภาคีเครือข่ายผ่านการจัดทำแผนที่ทุนทางวัฒนธรรมของเมืองสวรรคโลก โดยเน้นในช่วงที่เมืองสวรรคโลกเคยเป็นจังหวัดสวรรคโลก (พ.ศ. 2459-2482) มาก่อน ซึ่งถือเป็นช่วงบริบททางประวัติศาสตร์สำคัญที่นำไปสู่การเติบโตและพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของเมืองสวรรคโลก กล่าวคือ การเป็นทั้งศูนย์กลางของพื้นที่และการค้าทางการเกษตรพืชไร่ที่สำคัญของประเทศไทย อาทิ ไร่นาข้าว ไร่ถั่วเหลือง นาข้าว ไร่ละหุ่ง และไร่อ้อย และศูนย์กลางทางการค้าขายและคมนาคมผ่านบทบาทการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจโดยกลุ่มคนจีนที่อพยพมาอยู่ในเมืองสวรรคโลกตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ควบคู่กับการก่อสร้างสถานีรถไฟเมืองสวรรคโลกที่เปิดให้บริการมานับตั้งแต่วันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2452 โดยมีเส้นทางจากสถานีบ้านดารา จังหวัดอุตรดิตถ์มาถึงสถานีสวรรคโลก อำเภอมืองสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย และยังเชื่อมต่อไปยังจังหวัดตากและกรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นเส้นทางขนส่งท่อนไม้ ของป่า สินค้าทางการเกษตรและสินค้าอื่นๆ และยังเป็นศูนย์กลางการเดินทางของผู้คนที่สำคัญในทางการค้าขายจนถูกยกย่องระดับเป็นจังหวัดสวรรคโลก เมื่อ พ.ศ. 2459 และมีการยุบจังหวัดสุโขทัยมารวมกับจังหวัดสวรรคโลก เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2474 โดยกระทรวงมหาดไทย เนื่องจากความเจริญของการคมนาคม โดยเฉพาะการมีรถไฟซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองสวรรคโลก และก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนบ้านเรือน สถานที่ราชการ และร้านค้าในพื้นที่ (เทศบาลเมืองสวรรคโลก, 2558)

จากการสำรวจทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์นำมาสู่การจัดทำแผนที่ทุนทางวัฒนธรรมโดยใช้โปรแกรม Thailand Cultural Map ที่แบ่งทุนทางวัฒนธรรมออกเป็นหมวดต่างๆ ได้แก่ หมวด AA: โบราณวัตถุ จำนวน 20 รายการ หมวด AR สถาปัตยกรรม จำนวน 15 รายการ หมวด AS โบราณสถาน จำนวน 7 รายการ หมวด CS พื้นที่วัฒนธรรม จำนวน 6 รายการ หมวด FL วรรณกรรมพื้นบ้าน จำนวน 2 รายการ หมวด KP ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล จำนวน 21 รายการ หมวด PA ศิลปะการแสดง จำนวน 4 รายการ และหมวด SP แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล จำนวน 8 รายการ รวมจำนวน 83 รายการ จากนั้นข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมข้างต้นได้นำมาสู่การออกแบบและจัดทำแผนที่ทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เมืองสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัยที่แสดงจุดสำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมืองสวรรคโลก เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของเมืองสวรรคโลกและเป็นบริการทางวัฒนธรรมรองรับการกลับมาเปิดให้บริการอีกครั้งของสถานีรถไฟสวรรคโลก เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2566 ที่ผ่านมา (ธันวดี ศรีธาวีรัตน์ และคณะ, 2566)

จากแผนที่ทุนทางวัฒนธรรมได้นำมาสู่การออกแบบกิจกรรมต่างๆ ในการยกระดับทุนทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ฟื้นฟูจิตสำนึกรักท้องถิ่น ประวัติศาสตร์และศิลปะวัฒนธรรมของชุมชนเมืองสวรรคโลก อาทิ กิจกรรมนิทรรศการองค์ความรู้และปรับภูมิทัศน์ให้แก่สถานีรถไฟ

สวรรคโลกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ชื่อ “เส้นทางของหัวใจ รถไฟแห่งความสุข” เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2566 โดยร่วมมือกับเทศบาลเมืองสวรรคโลกและสถานีรถไฟสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ซึ่งผู้วิจัยได้มีการรวบรวมภาพเก่าและข้อมูลเกี่ยวกับภาพเก่าของเมืองสวรรคโลกที่เกี่ยวกับสถานีรถไฟสวรรคโลก เนื่องในโอกาสครบ 114 ปี สถานีรถไฟสวรรคโลก โดยร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ตลอดจนคณะครูและนักเรียนจากโรงเรียนต่างๆ ในพื้นที่เมืองสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย

นอกจากนี้ยังได้มีการออกแบบสัญลักษณ์ (Mascot) สัตว์มงคล เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของเมืองสวรรคโลกที่สะท้อนทุนวัฒนธรรมไทยและจีนในพื้นที่ ผ่านความร่วมมือกับเทศบาลเมืองสวรรคโลกและการมีส่วนร่วมของของประชาคมและประชาชนในพื้นที่ในการเลือกและตั้งชื่อสัญลักษณ์สัตว์มงคล โดยวัฒนธรรมจีนนั้นได้สื่อความหมายแทนด้วยสัตว์สิงโต นามว่า “สิงห์สวรรค์” ดังภาพที่ 3 (ก.) ส่วนวัฒนธรรมไทยนั้นแทนด้วยสัตว์ปลา นามว่า “สุขอนันต์” ดังภาพที่ 3 (ข.) ซึ่งเป็นสัตว์พื้นถิ่นประจำแม่น้ำยมและเป็นสัตว์มงคลแทนความอุดมสมบูรณ์ที่ปรากฏในเครื่องสังคโลกของจังหวัดสุโขทัย โดยลวดลายของสัญลักษณ์สัตว์มงคลทั้งสองมีการประยุกต์มาจากลายกระเบื้องของวัดจวน (วัดสว่างอารมณ์วรวิหาร) หนึ่งในสถานที่สำคัญทางทุนวัฒนธรรมและเป็นสถานที่ในแผนที่ทุนทางวัฒนธรรมของเมืองสวรรคโลก รวมถึงลายดอกโบตั๋นและดอกบัวหลวงในเครื่องสังคโลกของจังหวัดสุโขทัย และได้มีการจดลิขสิทธิ์การออกแบบและส่งมอบเพื่อการใช้ประโยชน์แก่เทศบาลเมืองสวรรคโลกและประชาชนในพื้นที่ต่อไป



ภาพที่ 3 Mascot ตุ๊กตาสิงห์สวรรค์และตุ๊กตาสุขอนันต์ สัญลักษณ์ประจำเมืองสวรรคโลก
ที่มา: ธันวดี ศรีธาวีรัตน์ และคณะ (2566)

คณะนักวิจัยได้มีการจัดกิจกรรมยกระดับทุนทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์พันพูกิตสำนึกรักท้องถิ่น ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเมืองสวรรคโลกอย่างต่อเนื่อง

เช่นกิจกรรมปลูกเมือง พลิกฟื้นเมืองสวรรคโลก ภายใต้กิจกรรม “เสน่ห์ สร้างสรรค์ สวรรคโลก” ชวนมาวาด เล่าและแต่งกวีเมืองสวรรคโลก เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2566 ในช่วงเวลา 17.00-20.00 น. เพื่อส่งเสริมพื้นที่กิจกรรมสร้างสรรค์และควมมีชีวิต ตลอดจนจิตสำนึกรักท้องถิ่นและความภาคภูมิใจในเมืองสวรรคโลกและความเป็นคนสวรรคโลก ณ สถานีรถไฟสวรรคโลก โดยมีการทำงานร่วมกับศิลปินเมืองสวรรคโลกกลุ่มโรงนาบ้านไร่ อาจารย์ศักดิ์ศิริ มีสมสืบ ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปี พ.ศ.2559 และครูประทีป สุขโสภา ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (เพลงพื้นบ้าน) ประจำปี 2563 และครูนักเรียนจากโรงเรียนคังวารวิทย์ และมีการบูรณาการความร่วมมือกับเทศบาลเมืองสวรรคโลก สถานีรถไฟสวรรคโลก วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย อพท.4 ททท.จังหวัดสุโขทัย และสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัย สภานักเรียนและตัวแทนเยาวชนจากโรงเรียนในเมืองสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมรวม จำนวนกว่า 100 คน

การจัดนิทรรศการ “มนต์เสน่ห์นิเวศศิลป์ กวี ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำยม เมืองสวรรคโลก” ในย่านเมืองเก่าสวรรคโลก เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมืองสวรรคโลก การสร้างความภาคภูมิใจและสำนึกรักท้องถิ่น และสามารถส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สร้างอาชีพ/รายได้ที่เพิ่มขึ้น โดยมีการแสดงงานศิลป์ การแสดงสิงโต-ลิเก กวีวรรณศิลป์ การขับเสภาโดยศิลปินแห่งชาติ ครูประทีป สุขโสภา การแสดงดนตรีเงินหล่อแก้ว การออกร้านของผู้ประกอบการอาหารพื้นถิ่นและอาหารทางวัฒนธรรม การแสดงสินค้า Art & Craft สินค้าทางวัฒนธรรมที่เกิดจากพัฒนาของโครงการวิจัย โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมกว่า 200 คน (ภาพที่ 4)

ผลที่ได้นำมาไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมจนเกิดการรับรู้ ประสบการณ์และจิตสำนึกรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นและทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของตนเอง ตลอดจนเครือข่ายร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัย ชุมชน วัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ ศิลปินและผู้ประกอบการในพื้นที่



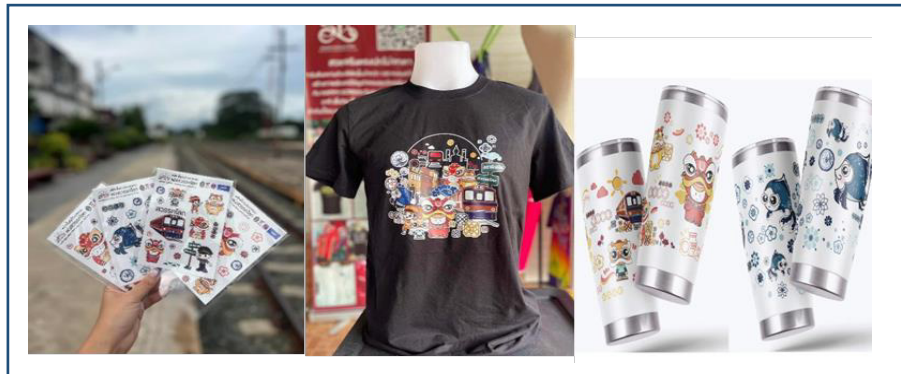
ภาพที่ 4 กิจกรรมมนต์เสน่ห์นิเวศศิลป์ กวี ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำยม เมืองสวรรคโลก
ที่มา: ธันวดี ศรีธาวีรัตน์ และคณะ (2566)

2. ผลการศึกษา การส่งเสริมการพัฒนาย่านเมืองเก่าสร้างสรรค์ของเมืองสวรรคโลก ผ่านการจัดกา​ร​ทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

งานวิจัยพบว่า พัฒนาการของเมืองสวรรคโลกผ่านรถไฟเป็นจุดสำคัญที่ทำให้สามารถสืบค้นทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์พัฒนาการของเมืองสวรรคโลกตั้งแต่ในอดีตช่วงราวปี พ.ศ. 2410 จนถึงช่วงที่เป็นจังหวัดสวรรคโลกในช่วงปี พ.ศ. 2459-2482 และช่วงหลังจากการถูกยุบไปรวมกับจังหวัดสุโขทัย ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงยุคสงครามเย็น (พ.ศ. 2482-2534) และการเปลี่ยนแปลงของเมืองสวรรคโลกในทางเศรษฐกิจและสังคมภายหลังปี พ.ศ. 2535 จากการเปลี่ยนแปลงของวิถีการผลิตภาคการเกษตร อย่างการเปลี่ยนแปลงของการทำไร่ฝ้าย ไร่ถั่วเหลือง ไปสู่ไร่อ้อย โรงงานน้ำตาล แบบเกษตรคู่สัญญาซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ทางการผลิตอย่างสำคัญ (ธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช, สุภารัตน์ รัตนพงษ์ และธัญวรัตน์ คงนุ่น, 2566)

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้มีการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่สูญหายหรือเสื่อมคลายไปตามช่วงเวลาของพัฒนาการของเมืองสวรรคโลก เพื่อส่งเสริมการพัฒนาย่านเมืองเก่าสวรรคโลกอย่างสร้างสรรค์ โดยการจัดการทุนทางวัฒนธรรมสามารถสังเคราะห์และจำแนกได้เป็น 4 หมวดที่มีความเชื่อมโยงกัน ได้แก่ วัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมไทย อาทิ อาหาร วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมความเชื่อและเทศกาลเชื่อมโยงกับสถานที่สำคัญ พื้นที่ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่รวมเอาโบราณสถานและโบราณวัตถุเข้าไว้ด้วยกัน เช่น ที่การอำเภอสวรรคโลก สถานีรถไฟสวรรคโลก โรงเลื่อยไม้และหัตถจักรไอน้ำเก่า ศาลเจ้าแม่ทับทิม และกลุ่มศิลปิน กวี และเพลงพื้นบ้านทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองสวรรคโลก เช่น เพลงแหล่สวรรคโลก ลีเกสวรรคโลก กลุ่มเซตสังโตและมังกร เป็นต้น

การส่งเสริมย่านเมืองเก่าสร้างสรรค์และเมืองแห่งการเรียนรู้ตามยุทธศาสตร์ของจังหวัดสุโขทัยดำเนินการผ่านการจัดทำสื่อองค์ความรู้เพื่อเผยแพร่และอนุรักษ์ฟื้นฟูทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพและยกระดับขีดความสามารถของกลุ่มเครือข่ายศิลปิน กวี และช่างฝีมือ และผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่ เช่น สื่อคลิปวิดีโอสารคดีดนตรีจีนล่อโก้ว เพลงแหล่ ขับเสภา ลีเกและสังโต สื่อวรรณกรรม “รุ่งอรุณ ณ สวรรคโลก” (ศุภวัฑฒ์ ใจเอื้อ, 2566) และนิทรรศการภาพถ่ายเก่าเมืองสวรรคโลก ณ สถานีรถไฟสวรรคโลก และสื่อ Metaverse ภาพถ่ายของเมืองสวรรคโลก ณ โรงพักเก่า เรือนปั้นหยา เป็นต้น และการพัฒนาสินค้าทางวัฒนธรรมของเมืองสวรรคโลกเพื่อเป็นสินค้าที่ระลึกให้แก่เมืองสวรรคโลก อาทิ สติกเกอร์ ตัวปั๊ม Mascots สมุดทำมือ หน้ากาก และย่าม สินค้าที่ระลึกต่างๆ ของเมืองสวรรคโลก (ภาพที่ 5)



ภาพที่ 5 สินค้าวัฒนธรรมที่นำมาพัฒนาพร้อมกับศิลปินและเยาวชนเพื่อเป็นสินค้าที่ระลึกของเมือง
ที่มา: ธันวดี ศรีธาวีรัตน์ และคณะ (2566)

นอกจากนี้ คณะนักวิจัยยังได้มีการจัดรวบรวมข้อมูลและสื่อเพื่อส่งเสริมการรื้อฟื้น
อัตลักษณ์ของเมืองเก่าสวรรคโลกและส่งเสริมการสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจผ่านผู้ประกอบการ
และผู้สืบทอดวัฒนธรรมในกลุ่มด้านอาหารจีนและไทยในย่านเมืองเก่าสวรรคโลก ผ่านแผนที่เส้นทาง
เดินกินที่นำเสนอร้านอาหารเก่าแก่ ตั้งแต่ร้านขนาดเล็กถึงขนาดกลางที่มีอายุเก่าแก่มากกว่า 40 ปีขึ้นไป
ในย่านเมืองเก่าสวรรคโลก จำนวน 101 ร้าน (ภาพที่ 6)



ภาพที่ 6 เส้นทางอาหารวัฒนธรรมเมืองสวรรคโลก
ที่มา: ธันวดี ศรีธาวีรัตน์ และคณะ (2566)

จากการยกระดับทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เมืองสวรรคโลกได้นำไปสู่แนวทางการสร้างสรรค์เมืองสวรรคโลกให้เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้และเมืองสร้างสรรค์ต่อเทศบาลเมืองสวรรคโลกได้นำไปปรับใช้ในแนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองสวรรคโลกต่อไป ได้แก่ แนวทางการส่งเสริมเสน่ห์อาหารสร้างสรรค์ของเมืองสวรรคโลก เส้นทางถนนสายวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ พื้นที่เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น สถานีรถไฟสวรรคโลก โรงพักเก่า และสตรีทอาร์ต ลานการแสดงวัฒนธรรมและสินค้าวัฒนธรรม ผ่านตลาดและกิจกรรมงานต่างๆ ของท้องถิ่น เช่น ตลาดริมราง สถานีรถไฟสวรรคโลก ลานวัฒนธรรม ตลาดย้อนยุค และการส่งเสริมพื้นที่สร้างสรรค์ ศิลปะ เช่น สตรีทอาร์ต โรงนาบ้านไร่ และบ้านของศิลปิน เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษาสามารถนำมาสู่การพัฒนาคณะทำงานภาคีเครือข่ายในระดับพื้นที่ร่วมกับทางมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ไม่ว่าจะเป็นเทศบาลเมืองสวรรคโลก วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย อพท.4 ททท.จังหวัดสุโขทัย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัย วิทยาลัยชุมชนจังหวัดสุโขทัย สถานีรถไฟสวรรคโลก ศาลเจ้าปึงเถ่ากง ศาลเจ้าแม่ทับทิม วัดสว่างอารมณ์มหาวิทยาลัยวัดสวรรคาราม วัดจันทโรภาส ตลอดจนโรงเรียนในเขตเมืองสวรรคโลก เช่น โรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองสวรรคโลก โรงเรียนคิ่งวารีวิทยา โรงเรียนสวรรคค่อนันต์วิทยา โรงเรียนบ้ายมั่งและโรงเรียนพระหฤทัยสวรรคโลก เป็นต้น และการจัดการและรวบรวมข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมืองสวรรคโลก โดยเฉพาะในช่วงพัฒนาของจังหวัดสวรรคโลกและสถานีรถไฟสวรรคโลก ผ่านเครื่องมือแผนที่ทุนวัฒนธรรม อันนำไปสู่การยกระดับทุนเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ฟื้นฟูจิตสำนึกรักท้องถิ่น ประวัติศาสตร์และศิลปะวัฒนธรรมของชุมชน และการพัฒนาย่านเมืองเก่าสร้างสรรค์ของเมืองสวรรคโลก ผ่านทั้งกิจกรรมส่งเสริมและอนุรักษ์ฟื้นฟูทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมืองสวรรคโลก อาทิ แผนที่ทุนทางวัฒนธรรม การรื้อฟื้นเพลงแหล่และขับเสภาเพลงพื้นบ้านเมืองสวรรคโลก การแสดงลิเก-สิงโต เมืองสวรรคโลก ดนตรีจิ้นล่อโก้ว และการพัฒนาสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมร่วมกับกลุ่มศิลปิน ผู้ประกอบการและผู้สืบทอดทางวัฒนธรรมทั้งในด้านงานศิลปะ การแสดงบริการทางวัฒนธรรมและอาหารเครื่องดื่ม โดยการมีส่วนร่วมภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ด้วย

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนำมาสู่การกระตุ้นจิตสำนึกรักท้องถิ่น การอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปะวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่กำลังสูญหายของเมืองสวรรคโลก การกระตุ้นพลังของท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสร้างสรรค์เมือง ซึ่งนำมาสู่แนวทางในการออกแบบการพัฒนาเมืองสวรรคโลกให้เป็นเมืองสร้างสรรค์และเมืองแห่งการเรียนรู้ต่อไป ผ่านการประชุมปรึกษาหารือร่วมกับเทศบาลเมืองสวรรคโลก

เพื่อออกแบบการจัดการผังเมืองและพัฒนาเมืองสร้างสรรค์และเมืองแห่งการเรียนรู้ย่านเมืองเก่า
สวรรคโลกและการพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

การยกระดับทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมืองสวรรคโลกนั้นที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ในการรวบรวม จัดการองค์ความรู้และตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน เพื่อพัฒนาชุดข้อมูลและองค์ความรู้ของตนเองที่สามารถเรียนรู้ร่วมกันและสามารถทำการสื่อสารได้ทั้งในลักษณะของวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้แก่ผู้คนทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอัญธิขามันคง (2561) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนในตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” ว่า การจัดการทุนทางวัฒนธรรมสามารถอยู่ในรูปแบบทั้งที่จับต้องได้และไม่ได้ และความสำคัญอยู่ที่การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแนวทางของการเสริมสร้างพลังขับเคลื่อนชุมชน

นอกจากนี้ การยกระดับทุนทางวัฒนธรรมยังสามารถทำได้หลากหลายรูปแบบผ่านการสร้างสรรค์ที่ประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ของชุมชนขึ้นมาสร้างสรรค์ อาทิ สินค้าวัฒนธรรม การบริการทางวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ของเมืองสวรรคโลก เป็นต้น ซึ่งสามารถนำไปสู่ทั้งการกระตุ้นจิตสำนึกรักท้องถิ่น การอนุรักษ์ พื้นฟูและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชนต่อไป ตลอดจนการพัฒนาย่านเมืองเก่าสร้างสรรค์ ซึ่งในประเด็นนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง (2553) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “เชิงรายภัณท์” ซึ่งได้มีการศึกษาภาพรวมของสินค้าและผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาในความเป็นเชิงรายลักษณะทางวัฒนธรรมของคนเชียงราย เพื่อนำมาสู่การสืบค้นคุณค่าของสินค้าในฐานะทุนวัฒนธรรมในรูปแบบ “เชิงรายรายภัณท์” และการสังเคราะห์ทุนวัฒนธรรมในรูปแบบ “ความเป็นเชิงราย” เพื่อสร้างรูปแบบการเชื่อมโยงเชิงสร้างสรรค์ระหว่างสินค้าในฐานะทุนวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำงานวิจัยไปใช้

1.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ควรมีการนำเอาลิขสิทธิ์การออกแบบสัญลักษณ์สัตว์มงคลของเมืองสวรรคโลก (Mascot) ไปใช้ในการพัฒนาสินค้าหรือผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของเมืองสวรรคโลกและการพัฒนาภูมิทัศน์ของย่านเมืองเก่าสวรรคโลกแบบสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจของพื้นที่ต่อไป

1.2 มหาวิทยาลัย หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนควรมีการดำเนินการร่วมกันในการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพและขีดความสามารถของผู้ประกอบการและผู้ให้บริการทางวัฒนธรรมที่มีส่วนร่วมกับโครงการวิจัยของพื้นที่เมืองสวรรคโลก เพื่อนำเอาต้นแบบผลิตภัณฑ์และสินค้าทางวัฒนธรรมที่พัฒนาจากงานวิจัยไปถ่ายทอดและขยายผลอย่างต่อเนื่อง

1.3 ควรมีนำเอาสื่อและผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและสื่อเทคโนโลยีทางการศึกษาด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์แก่พื้นที่ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการต่อยอดงานวิจัยเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมอาหารจีนของเมืองสวรรคโลก ซึ่งมีกลุ่มจีนหลากหลายชาติพันธุ์และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ตลอดจนความเก่าแก่ ที่สามารถส่งเสริมมูลค่าทางเศรษฐกิจฐานรากได้

2.2 ควรมีการศึกษการพัฒนาเมืองเก่าสร้างสรรค์และเมืองแห่งการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “พลิกฟื้นฟูวัฒนธรรมแห่งสวรรคโลก มนต์เสน่ห์วิถีศิลป กวีและวัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำยม อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย” (สัญญาทุนเลขที่ 0-9940-00477-775) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม สนับสนุนโดยกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุนส่งเสริม ววน.) และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)

เอกสารอ้างอิง

เทศบาลเมืองสวรรคโลก. (2558). *หนังสือเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ศาลหลักเมืองสวรรคโลก*. สุโขทัย: ผู้แต่ง.

ฉันทิ ศิริธาวีรัตน์, ธัญญณภัทร์ เจริญพานิช, สุदारัตน์ รัตนพงษ์, ปราบธนา ศิริสานต์, ชลธิชา อยู่พ่วง, ธัญวรัตน์ คงนุ่น, อรรถพล รอดแก้ว และขวัญชนก นัยเจริญ. (2566). *รายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัยพลิกฟื้นฟูวัฒนธรรมแห่งสวรรคโลก มนต์เสน่ห์วิถีศิลป กวีและวัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำยม อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: กองทุนส่งเสริม ววน. และ หน่วย บพท.

- ธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช, สุภารัตน์ รัตนพงษ์ และธัญวรัตน์ คงนุ่น. (2566). จากฝ้ายสู่อ้อย: การเปลี่ยนแปลงของวิถีการผลิตภาคการเกษตรของเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย. ใน รัตนพล ชื่นคำ (บ.ก.), *หนังสือรวบรวมผลงานวิจัย-วิชาการ วัฒนธรรม การเกษตร 2* (น. 101-124). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง. (2553). “*เชียงรายภัณฑ์*” การเชื่อมโยงเชิงสร้างสรรค์จากสินค้าสู่ ทุนวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สวรรคโลก สุ่มสุโขทัย. (2564). *สวรรคโลก*. สืบค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม 2566, จาก <https://www.finearts.go.th/sawakhavoranayokmuseum/view/32496>
- ศุภวิทย์ ใจเอื้อ. (2566). *รุ่งอรุณ ณ สวรรคโลก*. สืบค้นเมื่อ 9 มกราคม 2566, จาก https://online.pubhtml5.com/rkghw/duxh/?fbclid=IwAR1av-LU5HG0vM17Nlswqr7TlaTBtbm775ZXMZDRRgVOtHLWGDqoayMzXg_aem_Ac7T113D8tYqf7XsOAxzwS6obOEjXCN CdZdQUEfp7sPR90i7wuWQe5sPZcKstBYUZQPMHwwlGqE2EBmutzoTRdhF
- สัญญา พานิชยเวช และคณะ. (2560). *การศึกษาพัฒนาการเมืองสวรรคโลกและมรดกวัฒนธรรม ชุมชนสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยเครือข่ายชุมชนคนสวรรคโลก จังหวัด สุโขทัย* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อัญธิชา มั่นคง. (2560). บทบาทของทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนในตำบลบ้านตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 12(39), น. 91-100.